

Harmincezer éves barlangfestményeket fedeztek fel nemrégiben Franciaországban. Háromszáz rajzból áll ez a gyűjtemény, a korabeli primitív életforma legkülönbözőbb állomásairól, illetőleg az „ősembernek” tekintett lény látomásából.

„Kőkorszaki Picassók!” kapta fel első oldalára a hírt a világsajtó. A barlang falára kövesült képek csodájára járnak a turisták. Ez a sajtóközlemény juttatta eszembe a kortárs *Obersovszky Gyula* prózaverseit vagy versprózait, amit előbb halálraítéltként, majd hat hét után váratlan és szerencsés fordulattal „életfogytossá” kegyelmezett börtönlakóként karcolt, 1956 után celláinak érdes falára.

Vajon léteznek-e még ezek a falra kapart versek? Vagy ebek harmincadjára kerültek Obersovszky rémült kiáltásai, vizionárius látomásai, Istenhez fohászokodó sikoltásai? Végig kellene járni – már csak a rémséges történeti időket tanulságul visszaidéző séta miatt is – a börtönöket. Am a *Fő utca, Markó, Gyűjtőfogház, Márianosztra* falait azóta talán már százszor levakarták a gázos múlt minden áruló jelére oly kényes smaszerek, így Obersovszky Gyulából aligha lesz a XX. század Kádár-korszakbeli börtön-Magyarország krónikása...

Vagy mégis? Mivel a vers, az ég felé irányzott jajszó és kiáltás mégsem vész el, még a hipizések elől megmentett vékony drótszálakkal falra kapart sem. Mivel mindig akadtak börtöntársak, akik tízszer, százszor, ezerszer – idejük tengernyi volt hozzá – elismélték mindazt, ami a falra volt írva. Még inkább azt, amit a cellatárs, a forradalmas idők *Igazság* című lapjának szerkesztője, a költőnek, színésznek és színházi rendezőnek készült huszoneves Obersovszky Gyula szavalt előttük, szájukba rágva az utókor számára megmenthetőt. *Mensáros László* a legkegyetlenebb fegyintézetben, az egykori márianosztrai zárdából átalakított börtönben lett Obersovszky közlendőinek emlékeztetőbe vésője: „Hogy érzem magam? / Akár egy kukoricacsó / Nevettek / a buta hasonlaton / Csak nevesettek / Én meg / tovább morzsolom magam...”

A színész *Mensárossal* nem először találkozott Obersovszky: „... Debrecenben futottunk össze... – írja később, már szabadulása után. – Ó, mint Szőrényi Éva és Téry Árpád kegyelméből színpadra eresztett alattvalója a honnak, ám tehetségében messze fölébe magasodó, én, mint színikritikusa, méltatlan színikritikusa, nyilvánvalóan méltatlan, fejlődésének, a pokolból való kikeveredésének azon szintjén-fokán, honnan is tudtam volna akkoron még, hogy

Obersovszky Gyula falra kapart versei

Prelúd halál után

a történelemben tárjuk barátságunkat, mert beletúrtuk...”

A börtönverseket a hivatásos színész *Mensáros Lászlón* kívül „civil rabok” egész légiója tanulta meg: ferences szerzetes, franztadti felkelőgyerek, a párizsi Sorbonne padjait egykoron tudományos áhítattal koptató tanár, büszke és tántoríthatatlan paraszt az esztergomi kiscsajdák közül, az '56-os forradalom vihara által az események frontvonalába röpített nagybudapesti munkástanács vezető. Mindnyájan szívvel-lélekkel vettek részt e halálosan komoly játékban, a tegnap még halálraítélt börtöntárs verseinek megmentésében (ahogyan az 1956 októberét megelőző „első” diktatúra alatt *Faludy György*, az ÁVH foglya, majd a recki pokoltábor lakója, szintúgy „bemagoltatta” *faludyasan* villonos verseit rabtársával).

... odakint is írtam verseket, rosszakat és még rosszabbakat, sóhaj nélkül valókat... – emlékezik a Rákosi-évekbe Obersovszky. – Írtam, amióta az eszemet tudom, írtam, ám másfajta verseket, olyasfélét, aminőket sokan írnak...”

Azután börtön-Magyarországon egyszerre másféle versek kezdtek el születni, a rácsok között, egy képzeletbeli világról: „Olyan vagyok / mint egy elhagyott sziget / Nem rég még / gözsök bögtek / naszádok síkongtak köröttem / Már kihalt a part / Csak a színes kobrik zenélnek rajtam / Magam vagyok / Fáj ez a magány / De rám nevet / a kék ég óceán...”

A magányt azután – amit kínjában, hogy az idő minél gyorsabban múljon, a képzelet vad játékaival űzött el – „céhbeli”-vel oszthatta meg. *Eörsi István*, a fiatal és lázadó költő lett cellatársa, akinek verseskönyvét bevonták 1956/57 fordulóján, mivel már címével (*Ümi az ördögöt*) is ostorozta az 1956. november 4-étől terrorral berendezkedni akaró rendszert.

„*Eörsi István* barátomnak mutattam meg először ezeket a sóhajjas verseket, először, miután, valami organizációs műhibából, az akkori zavaros, zsúfolt börtönállapotok jóvoltából, egy cellának lehettünk közös lakói. Neki mutattam meg... Hát ez nem komoly ember, akár csak jómagam?” – riadalma járt a szemén, egyszerűen meg-

döntve nagy illúzióit, miszerint forradalmár vagyok a javából...”

Pedig ez a forradalmárság színigaz volt Obersovszky esetében! A Debrecenből, az álmos, vidéki Magyarországról felkeveredett ifjú újságíró egyszerre 1956 októberé-

nek forgatagos napjai között találta magát. Legendás történet, ahogyan nyomdát foglalt. Hozzá szerkesztőségi szobákat a város közepén. Maga válogatta ki a legnagyobb fokozatú betűkből, kéziszedéssel, új lapjának címét: *Igazság*... (Játékosan még hozzátette sebtiben toborzott hírlapíró társai előtt: – *Ha pár nappal előbb, a Rákosi-Gerő korszakban született volna meg az igazság, amennyiben akkor megszülehetett volna, egy betűvel kevesebbet szedtem volna ki a betűkből a korszak jellemzésére: Gazság...*)

Az *Igazság* – címéhez híven – bátor hangú újság lett. Mindenre odafigyeltek munkatársai, miközben napról-napra követték '56 forradalmának eseményeit (még arra is volt gondjuk, hogy intón szóljanak: *ne lincselj! – ne légy önbíráskodó! – ne rabolj az üvegablak nélküli, csupaszon álló kirakatokból!*) A

forradalom leverése után, az újság rejtek helyre vonult, a Péterfy Sándor utcai kórházba. Ott viszont jelképes címmel folytatta – most már illegálisan – tevékenységét: *Élünk*...

Amikor a megtorlás időszaka eljött, a bosszú ördögei csaptak le az *Igazság* akkori már világszerte ismert lapszerkesztőjére, Obersovszky Gyulára, meg társára, a törekény testű drámaíróra, *Gáli Józsefre*. Másodfokon sújtott rájuk, 1957 nyarán, az irgalmatlan ítélet: kötélt általi halál...

Életüket a nemzetközi összefogás mentette meg, a terror elleni szolidaritás villámsebessen működő „gépezete”. Párizs és London volt a két gyűjtő- és gyűjtőpont, ahová a tiltakozások százaai egybesorakoztak. Nobel-díjas írók, művészek, tudósok hallatták tiltakozó hangjukat. *Bertrand Russell*, a világhírű közéleti férfiú, úgy is mint a *Béke Világtnács* egyik vezetője, éjszaka telefonon egyenesen *Hruscovot* verte fel álmából Moszkvában: tiltakozott a magyar forradalmárok életének kioltása ellen!

Kádáréknak Magyarországon meg kellett hátrálniuk Moszkva utasítására. Bonyolult jogi huza-vona után semmisítették meg az immáron másodfokú, tehát megfellebbezhetetlen ítéletet.

Obersovszky idegrendszere nemcsak megsínylette, de mindmáig őrzi annak a néhány hétkem emléket, amit a siralomházban kellett eltöltenie: „*próbalják meg elképzelni azt a gyászt, azt a vége nincs sűlyű, vége nincs menetelésű, vége nincs dobpergésű gyászt, ott a Gyűjtőfogház halottasházában, közvetlenül az akasztófák felett, közvetlenül a hangok felett, a hajnali akasztófák éles, gonosz, keményfa hangjai felett, a csend felett, mit fagyos ujjak dermesztenek, s mi enyhül némileg, mikor más cella ajtaja nyílik, másnak a hangja szól, nem a tied, testvéreid, barátaid, bajtársaid hangja, keserves hangja, bátor hangja, büszke hangja, utolsó hangja, testvéreid, barátaidé, kirkól tudod, hogy soha nem ártottak senkinek, tiszta szívűek és gyönyörűek, jót akarók, a rettenetet lerázni akarók, azt akarók, amit a haza akar, a lealázott, megbecsztelintett haza...*”

A költő Obersovszky, kiszabadulása után sem tudott szabadulni égieket földiekkel összekötő látomásaitól. Írt éjjel és nap-

pal, minden időben, látomásos módon, sokszor vibráló révületben. Ahogyan *Kavafisz*, a Nobel-díjas görög költő fogalmazta meg ars poeticáját: „*Írsz. / Apad a tinta, / árad a tenger.*”

Mihez hasonlíthatóak ezek az áradó Obersovszky-versek? Gyökerei visszanyúlhatnak az amerikaiak talán legnevezetesebb szabadvers-szerzőjének „áradásos” verseihez: *Walt Whitman* prózának is felfogható költeményei ilyenek (*Fűszálak*), vagy a kokon és kemény *Kassák Lajos* „darabos” versei.

Amikor már – úgy tűnt – egyenesbe került Obersovszky életútja („rangos” beosztást engedélyeztek számára – hiába, változatlanul rajta maradt a világ szeme – a lottó-totó újság szerkesztője lett...), kéziratossal verseivel is akart valamit kezdeni; „... nem bírtam tovább. Becsomagoltam őket és elküldtem a *Magvető* nagytekintélyű igazgatójának, *Kardos Györgynek*. Vártam az elutasító választ... Nem jött elutasító válasz. Helyette egy kedves hangú invitáció az *Andrássy úti, akkor Ádámnak* nevezett étterembe. X. Z., már nem emlékszem a nevére, rangjára sem pontosan. Alezredesi vagy eredei rangot viselt. A *BM* szolgálatában...”

A belügyi törzstiszt nem sokkal később a tárgyra tért: „... Az egekig dicsérte tehetségemet. Milyen bűn – mondta – , hogy az ilyen istenáldotta tehetség elkallódik. Pedig nem kelletne elkallódnia. Mindösszesen...”

Mindösszesen arra akarta felkérni a „magas újságírói rangot” viselő lottó-totó lapszerkesztőt, ha még előbbre kíván jutni az életben, azután versei kiadását is óhajtja – nincs akadálya mindennek...

Csak éppen „mindösszesen”, valamit valamiért, kérne a *BM*... (Úgy tűnik, évtizedek múlva sem „mondtak” le arról az ÁVH utódszervezetében, hogy előbb kompromittálják, majd markukban tartásuk az '56-osokat...)

Nem jelent meg a verseskötet. Évekkel később viszont, illegálisan, magánkiadásban napvilágot láthattak az Obersovszky-versek. Annyi engedmény mégis történt – nyilván a „puha diktatúra” nagyvonalúságának bizonyítékaként – , hogy ártatlan témájú költeményeket meg inkább tréfás bókverseket közölhettek a lapok *Oby Gyula* néven...

1995 könyvhetére megjelentek Obersovszky Gyula összes versei *Prelúd halál után* címmel. Az '56-os forradalom harangja újra megkonduhat... Ezúttal nem halálraítéltet búcsúztatva, hanem a gyásznapiok fölött diadalmaskodó élet jelzéseként. A harang ezúttal arról szól, hogy az emberi minőség ismét diadalmaskodott ezen a földön.

Tóbiás Áron